

B1489

Personal-Ausweis N° 96718

Eenzelvigheidsbewijs N° — Certificat d'identité N°

1. Name André François Demuylder
Naam — Nom

falls verh. Frau od. Witwe : Mädchenname (geborene) :
voor getrouwde vrouw of weduwe : meis/cendama (geborene) : — pour femmes mariées ou veuves : nom de jeune fille :

2. Eigenhändige Unterschrift André Demuylder
Eigenhändige naamteekening — Signature personnelle.

3. Staatsangehörigkeit Belge
Nationaliteit — Nationalité

4. Geboren am 1° décembre 1888 Geburtsort Kolenbeek St. Joz.
G-boren den — Né le Geboortplaats — Lieu de naissance

5. Beruf Emploiau greffe 6. Grösse 1 Meter 70 Centimeter
beruf — Profession Grootte — Taille: 1 Meter — 1 Mètre, Centimeter — Centimètres

7. Adresse am Aufenthaltsort Bruxelles Strasse Lebeau N° 10
Woonplaats — Résidence Straat — Rue N° — N°

8. Wann ist der Antragsteller zuletzt in die Aufenthaltsgemeinde eingezogen? 18-1-16
Wanneer werd de aanvrager het laatst aisch in sijn woonplaats gevestigd?
Quand est-ce que le porteur du certificat a le dernière fois pris sa résidence dans la commune?

9. Von welchem Orte ist Antragsteller zugezogen? Koekelberg
Van welke gemeente is de aanvrager gekomen? Quelle commune le porteur du certificat habitait-il avant?

10. Wohnsitzgemeinde Koekelberg Adresse Schmitz 73
Gemeente der huisvesting — Domicile légal, et principal Adresse — Rue

11. Zuständige Passzentrale Bruxelles
Bevoegd Passantoor — Bureau des passeports compétent

12. Auf Grund welcher Legitimation ist der Personalausweis ausgestellt? Inscription population
Op grond van welke wellevigheidsstukken werd het bewijs afgeleverd?

13. Bescheinigung zweier Zeugen. 1

IN ÜBERWACHUNG

Ausgestellt in Bruxelles Datum 24 Januar 1916
Afgeleverd te Delivré à In datum Date

Unterschrift des Beamten : Borghman
Handteekening van den Beambte — Signature de l'employé

Vermerk auf der Rückseite beschriften.
V lichte opmerking zie ommezijde. — Avis important au dos

Personal-Ausweis van André De Muylder.
[RABA, Krijghshof, dossiers 1915-1954, doos 144, dossier 362-363]

Het uur van de vergelding.^o

Vlaamse activisten voor de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier van het Leger (23 januari tot 30 juni 1919). Deel 1

1. DE GESCHIEDENIS VAN DE REPRESSIE VAN HET ACTIVISME TOT OP HEDEN

De repressie van het activisme na de Eerste Wereldoorlog werd al door meerdere historici behandeld, zij het meestal op zeer bondige en zeer algemene wijze.¹ Daarbij is het heel opvallend dat niemand van die historici een precieze omschrijving geeft van de notie activisme zoals die werd gehanteerd door de verschillende gerechtelijke instanties die zich na de Eerste Wereldoorlog met die strafrechtelijke repressie ervan bezighielden, en ook dat niemand van die historici steunt op 'de bron bij uitstek' voor het beschrijven van deze repressie, zijnde de gerechtelijke archieven² van de verschillende instanties die deze strafrechtelijke repressie na de Eerste Wereldoorlog uitoefenden.

^o De titel is een parafrasering van de volgende tekst uit het rapport aan de koning voorafgaand aan de besluitwet van 8 april 1917 die de bestraffing van activisten aanscherpte: "Voor de verraders die er niet voor gevreesd hebben hunne hand in die van de verdrukker van hun Vaderland te leggen, noch een zoo bedroevende schaduw af te werpen op de fiere houding hunner medeburgers, zal het uur van de boetedoening slaan, wanneer voor de anderen het uur van de verlossing zal gekomen zijn." In: Verzameling van Wetten en Koninklijke besluiten (voortaan afgekort als VWKB), 1917, p. 189.

1. A. Faingnaert, *Verraad of zelfverdediging? Een schets van het Vlaamsch activisme*, Antwerpen, 1930, p. 3; M. Basse, *De Vlaamsche beweging van 1905 tot 1930*, tweede deel, Gent, 1933, pp. 103-127; A. Willemsen, *Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940*, Utrecht, 1968, pp. 153-157; H. Elias, *Vijftientig jaar Vlaamse beweging 1914/1939. Eerste deel. De Eerste Wereldoorlog en zijn onmiddellijke nasleep. Augustus 1914/November 1929*, Antwerpen, 1969, pp. 180-184; M.J. Leemans, *Bijdragen tot de studie van het Vlaams activisme. 1. Het activisme in Limburg 1917-1918*, KULeuven, onuitgegeven licentieverhandeling, 1972, pp. 72-83; G. Durnez, *Repressie na de Eerste Wereldoorlog*, in: *Encyclopedie van de Vlaamse beweging (EVB)*, Tielt, 1973, pp. 1314-1317; M. Lamberty, *De Vlaamse opstanding. Deel 2: Van 1914 tot heden*, Leuven, 1973, pp. 20-21; M. Van Haegendoren, *Het activisme op de kentering der tijden*, Antwerpen, 1984, p. 120; L. Wils, *Honderd jaar Vlaamse beweging - II. Geschiedenis van het Davidsfonds*, Leuven, 1985, p. 173; D. Vanacker, *Het aktivistisch avontuur*, Gent, 1991, pp. 361-363; L. Vandeweyer, *Het activisme in Limburg tijdens de eerste Wereldoorlog*, in: *Limburg. Het Oude Land van Loon*, jg. 76, 1997, pp. 224-225; P. van Hees, *Activisme*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, pp. 219-225; L. Vandeweyer, *Repressie. Na de Eerste Wereldoorlog*, in: *NEVB [...]*, p. 2588; M. Deckers, *De strafrechtelijke vervolging van het incivisme*, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 61, 2002, nr. 3, pp. 156-178, jg. 61, 2002, nr. 4, pp. 191-211 en jg. 62, 2003, nr. 1, pp. 22-31.

2. De notitie-, vonnis-, arresten-, minuten- en executieregisters van de verschillende parketten, rechtbanken en gerechtshoven die zich met deze repressie hebben beziggehouden alsmede de honderden strafdossiers die ze hebben achtergelaten.

De gevolgen van deze aanpak zijn ook navenant. Niet alleen geven de historici zeer diverse cijfers over de omvang van deze repressie,³ maar bovendien slaagt er niemand van hen in om de repressie van het activisme inhoudelijk kwalitatief te ontleden en uiteen te zetten wie er uiteindelijk wel en niet werd vervolgd, waar en hoe deze vervolgingen gebeurden en wat het resultaat ervan was.

In deze studie wordt in punt 2 en 3 vooreerst het activisme zoals dit door de verschillende gerechtelijke instanties na de Eerste Wereldoorlog werd bepaald, nauwkeurig omschreven, wordt vervolgens uiteengezet welke gerechtelijke instanties bevoegd waren voor de vervolging van dit activisme en wordt ten slotte beschreven welke activisten deze gerechtelijke instanties in het bijzonder op het oog hadden. In punt 4, 5 en 6 worden vervolgens exhaustief de strafzaken besproken die in de periode van 1 januari 1919 tot 30 september 1919 door de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier van het Belgische leger zijn berecht. In punt 7 worden ten slotte enkele voorlopige conclusies getrokken.

Deze studie vormt de eerste van een hele reeks inhoudelijke casestudies die nog moeten worden ondernomen om een objectief beeld te schetsen van de repressie van het activisme na de Eerste Wereldoorlog. Pas na het voltooiën van al deze studies zullen er definitieve conclusies over de repressie van het activisme na de Eerste Wereldoorlog kunnen getrokken worden en zullen ook de overhaaste uitspraken over deze repressie waaraan de Vlaamse historici zich tot op heden waagden, kunnen geverifieerd of gefalsifieerd worden.

3. Zo hebben Arie Willemsen (*Het Vlaams-nationalisme [...]*, pp. 155-157), Hendrik Elias (*Vijftwintig jaar Vlaamse beweging [...]*, pp. 180-184), Maurits Van Haegendoren (*Het activisme op de kentering der tijden [...]*, p. 120) en Luc Vandeweyer (*Repressie [...]*, p. 2588) het over 312 Vlaamse activisten die gestraft werden. Zij steunen hiervoor op het *Gedenkschrift voor amnestie in Vlaanderen* dat in 1932 werd opgesteld door de Vlaams-nationalistische organisatie Raad van Vlaanderen die het aantal gestrafte activisten zo hoog mogelijk wou laten oplopen en zich daarbij herhaaldelijk vergiste. Arthur Faingnaert (*Verraad of zelfverdediging? [...]*, p. 3), Max Lamberty (*De Vlaamse opstanding [...]*, p. 20), Daniël Vanacker (*Het aktivistisch avontuur [...]*, p. 362) en Pieter van Hees (*Activisme [...]*, p. 219) hebben het over 267 of 268 gestrafte activisten. Zij steunen hiervoor op de diverse mededelingen die Minister van Justitie Paul-Émile Janson hieromtrent in 1928 deed in de Kamer van Volksvertegenwoordigers tijdens het amnestiedebat. Zij beseffen daarbij niet dat Janson er toen, wegens zijn afkeer voor amnestie, alle belang bij had om het aantal gestrafte activisten zo laag te houden en dat de cijfers die hij toen meedeelde zowel de gestrafte Vlaamse, Brusselse Franstalige als Waalse activisten inhielden! Lode Wils (*Honderd jaar Vlaamse beweging [...]*, p. 173) kwam tot 261 gestrafte Vlaamse activisten en steunde hierbij op een mysterieuze nota van senator Pholien uit 1937 die cijfers overnam van het ministerie van Justitie uit 1929. Michel Deckers (*De strafrechtelijke vervolging van het incivismisme [...]*, pp. 25-28) maakte slechts een schatting van het aantal Vlaamse gestrafte activisten (in totaal 232) en steunde hiervoor op de (dikwijls zeer inadequate!) verslaggeving over naoorlogse incivismeprocessen in *De Standaard* die hij dan nog dikwijls verkeerdelijk interpreteert! Meer hierover bij J. Monballyu, *Repressie met maat? De omvang en de chronologie van de strafrechtelijke repressie van het Vlaamse burgeractivisme na de Eerste Wereldoorlog*, in: P. Nefors & J.P. Tallier (ed.), *Wanneer de kanonnen zwijgen. Verslagen van het internationaal colloquium in Brussel*, 3-6 november 2008, Brussel, 2010, pp. 311-370.

2. HET STRAFRECHTELIJK BEGRIIP 'ACTIVISME' NA DE EERSTE WERELDOORLOG

'Activisme' is tot op heden een omstreden begrip in de Vlaamse en Belgische geschiedschrijving.⁴ Zo omschreef Luc Schepens het activisme in de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* (1975) nog heel beperkend als "de actie die door de radicale vleugel van de Vlaamse beweging gedurende de Eerste Wereldoorlog in het bezette deel van België werd gevoerd en die de steun kreeg van de bezettingsautoriteiten die uit Berlijn hun instructies ontvingen voor de uitvoering van de 'Flamenpolitik'".⁵ Daarbij legde hij heel sterk de nadruk op het verraderlijk meewerken van sommige leden van de Vlaamse beweging met de Duitse overheid in het bezette gebied.

Drieëntwintig jaar later omschreef Pieter van Hees datzelfde activisme al heel wat ruimer in de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* (1998). Daar bepaalde hij het activisme als de "aanduiding voor de politieke beweging die een klein deel van de Vlaamse bevolking gedurende de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) aanhing" en die zich kenmerkte "door het streven naar radicale politieke veranderingen die de Vlaamse gemeenschap binnen een hervormde Belgische staat of zelfs binnen een soeverein Vlaanderen de grootst mogelijke politieke zelfstandigheid zouden moeten bieden". De politieke eisen van deze beweging "lagen in de eerste plaats op het terrein van de taalwetgeving en de staatsstructuur, maar sloten sociaaleconomische hervormingen niet uit". De activisten "waren bereid deze politieke eisen te verwezenlijken in nauwe samenwerking met en in feite in afhankelijkheid van de Duitse bezetter" en onderscheiden zich daarmee van de loyalisten of passivisten die ongeveer dezelfde politieke eisen hadden, maar die "gedurende de oorlogssituatie niet bovenaan de politieke agenda wensten te plaatsen".⁶ Met deze ruimere omschrijving wou Van Hees vooreerst aangeven dat het activisme ingebed zat in een ruimere Vlaamse beweging die voor Vlaanderen ook al voor de oorlog streefde naar een grotere politieke onafhankelijkheid en ten tweede dat de activisten tijdens de oorlog ook los van de Duitse bezetter allerlei initiatieven namen om dit ideaal te realiseren.⁷

Ook in het Belgische parlement was er kort na de Eerste Wereldoorlog discussie over het begrip activisme. Volgens de Waalse socialist Georges Hubin was het activisme een Vlaamse beweging die ernaar streefde om met de hulp van het buitenland, en meer specifiek Duitsland en Nederland, de kracht van Belgische natie te ondermijnen.⁸ Activisten waren volgens hem diegenen die tijdens de Eerste

4. L. Vandeweyer, *Repressie*, in: *NEVB [...]*, p. 258.

5. L. Schepens, *Activisme*, in: *EVB [...]*, p. 54.

6. P. van Hees, *Activisme*, in: *NEVB [...]*, pp. 205-225.

7. Over deze twee visies op het activisme, zie L. Wils, *De geschiedschrijving van het activisme [...]*, pp. 68-74.

8. *Annales parlementaires 1919-1920*, Chambre, 17 februari 1920, p. 359: "L'activisme, c'est purement et simplement une agitation qui, s'appuyant sur l'étranger et travaillant, consciemment ou inconsciemment, pour l'étranger, cherche à créer un état de choses en Belgique qui diminuerait

Wereldoorlog in het bezette gebied met de Duitsers politiek samenwerkten, maar ook diegenen die vanaf 1916 aan het Front ageerden voor een zelfstandig Vlaanderen en dit na de Wapenstilstand van 11 november 1918 nog steeds verder deden in het bevrijde België. Allen moesten zij daarom op dezelfde wijze strafrechtelijk worden aangepakt.⁹ De Vlaamse volksvertegenwoordigers (Borginon, Huysmans, De Greve, Marck en Helleputte) protesteerden fel tegen deze opvatting en beperkten het activisme radicaal tot de beweging die tijdens de oorlog in het bezette België de Belgische instellingen hervormden met de hulp van de Duitsers. Zij benadrukten daarnaast terecht dat er ook Walen aan deze hervormingen hadden deelgenomen en er dus eveneens Waalse activisten waren.¹⁰

Bij de Belgische militaire en burgerlijke strafrechtelijke instanties van kort na de Eerste Wereldoorlog had de – niet-wettelijk bepaalde – term ‘activisme’ een eigen, formele betekenis die zeer helder en klaar was en daarom ook in deze wordt aangewend. Onder activisme rangschikten die instanties toen alle gedragingen die in strijd waren met de artikelen 104, 115, lid 5 of 118*bis* van het Belgische strafwetboek.

Artikel 104 Sw. bestrafte met levenslange hechtenis “diegene die een aanslag pleegde om de regeringsvorm te veranderen of te vernietigen, de troonopvolgingsorde te wijzigen of de burgers en inwoners de wapens te doen opnemen tegen het Koninklijk gezag of de wetgevende kamers”.¹¹ Na de Eerste Wereldoorlog werd alleen het eerste deel van artikel 104 Sw. (aanslag om de regeringsvorm te veranderen of te vernietigen) tegen de activisten ingeroepen. Dit geschiedde bijvoorbeeld tegen de leden van de Raad van Vlaanderen die de eed van trouw aflegden aan het Vlaamse volk (in plaats van aan de Belgische koning en grondwet)

la puissance de notre nation au profit de l'étranger.”

9. *Annales parlementaires 1919-1920*, Chambre, 12 februari 1920, pp. 359-367.

10. *Annales parlementaires 1919-1920*, Chambre, 24 februari 1920, pp. 378-392, 2 maart 1920, pp. 437-455, 4 maart 1920, pp. 478-480 en 9 maart 1920, pp. 501-535. De volgende uitspraak van Joris (Georges) Helleputte was op dat vlak heel typisch: “*Pour mes amis et moi, l'activisme, pendant la guerre, consistait à accepter, voire même solliciter, le concours de l'ennemi pour réaliser certaines réformes. Ces réformes, considérées en elles-mêmes, pouvaient être légitimes ou non, le seul fait d'avoir, pour leur réalisation, accepté ou sollicité le concours de l'étranger, rendait pareille action condamnable.*”

11. Nederlandse vertaling van artikel 104 Sw.: “*L'attentat dont le but sera, soit de détruire, soit de changer la forme du gouvernement ou de l'ordre de successibilité au trône, soit de faire prendre les armes aux citoyens ou aux habitants contre l'autorité royale, les Chambres législatives ou l'une d'elles, sera puni de la détention perpétuelle.*” Artikel 105 Sw. voegde eraan toe: “*L'attentat existe des qu'il y a tentative punissable.*” Beide artikelen werden dikwijls vervolgd in samenhang met artikel 109 en 110 Sw. Volgens artikel 109 Sw. werd de samenspanning gesmeed met het oogmerk om één van de in artikel 104 Sw. vermelde doeleinden te bereiken, gestraft met hechtenis van tien tot vijftien jaar, indien enige daad was gepleegd om de uitvoering ervan voor te bereiden, en met een hechtenis van vijf jaar tot tien jaar in het tegenovergestelde geval. Artikel 110 Sw. bepaalde dat er samenspanning bestond van zodra verscheiden personen samen het besluit hadden genomen om te handelen.

en daarbij plechtig beloofden om de politieke zelfstandigheid van Vlaanderen zo vlug mogelijk te realiseren.¹²

Artikel 115, lid 5 van het Belgische strafwetboek van 1867 strafte met een levenslange hechtenis "hij die heeft bijgedragen tot de vordering hunner (= van de vijanden) wapens op het grondgebied van het Koninkrijk of tegen de Belgische strijdkrachten te lande of ter zee, door de getrouwheid der officieren, soldaten, matrozen en andere burgers jegens den Koning en den Staat aan het wankelen te brengen".¹³ Een besluitwet van 11 oktober 1916 verhoogde de straf in dit artikel tot de doodstraf,¹⁴ waardoor artikel 115, lid 5 Sw. het enige artikel was op grond waarvan een activist na de Eerste Wereldoorlog tot de doodstraf kon veroordeeld worden. Indien een militair op dit artikel een inbreuk maakte, pleegde hij van rechtswege het misdrijf van verraad zoals bepaald in artikel 15 en 16 van het Militair strafwetboek van 1870, wat van rechtswege een strafverhoging met één graad tot gevolg had.

Omdat de Belgische regering in Le Havre goed beseftte dat het effectief bijgedragen tot "*de vordering van de vijandelijke wapens*" bijna niet meer te bewijzen was sinds de stellingoorlog vanaf november 1914, voerde zij bij besluitwet van 8 april 1917 een nieuw artikel 118*bis* in het strafwetboek van 1867 in. Dat artikel strafte met dwangarbeid van vijftien tot twintig jaar diegene die "*met een kwaad opzet 's vijands politiek of plannen in de hand heeft gewerkt, heeft deelgenomen aan het vervormen door den vijand van wettelijke instellingen of inrichtingen, de getrouwheid der burgers jegens den Koning en den Staat in oorlogstijd aan het wankelen heeft gebracht*".¹⁵

Hoewel dit artikel duidelijk door artikel 115, lid 5 Sw. was geïnspireerd, verschilde het er wel grondig van. Voor de strafbaarheid was er vooreerst geen bijdrage meer nodig tot de vordering van de vijandelijke wapens: elke politieke samenwerking met de Duitse vijand in oorlogstijd, los van een militaire operatie, was nu strafbaar. Vervolgens kon die medewerking met de vijand nu bestaan uit een inbreuk op elk van de drie zinsneden van artikel 118*bis* Sw., namelijk 1° het in de hand werken van de vijandelijke politiek of plannen, 2° het deelnemen aan het vervormen door de vijand van wettelijke instellingen en 3° het aan het wankelen

12. Zie bijvoorbeeld *Assisenhof der provincie Brabant. Tack, Pieter-Lodewijk. Lambrichts, Jacob-Hubertus, Verhees Emiel-Hendrik. Vernieuwe, Telesphor-Eleutherius-Canutus-Juliaan-Agathe-Cornelius. Vanden Broeck, Frans-Cornelius-Josef. Dumon Emiel-Eduard-Maria. Akte van beschuldiging*, Brussel, 1920, pp. 8 en 40.

13. Nederlandse vertaling zoals die voorkomt in de besluitwet van 11 oktober 1916 op de misdaden en wanbedrijven tegen de veiligheid van den Staat buitenlands: *Verzameling van wetten en Koninklijke besluiten (VWKB)*, 1916, p. 447.

14. *VWKB*, 1916, pp. 442-447. Volgens artikel 5 van de besluitwet van 14 september 1918 tot wijziging van het strafwetboek, het wetboek van strafvordering en het wetboek van militaire strafvordering moest die doodstraf worden uitgevoerd door de dood met de kogel: *VWKB*, 1918, pp. 410-411.

15. *VWKB*, 1917, pp. 194-195.

brengen van de getrouwheid van de burgers tegenover de Koning of de Staat.¹⁶ Uit het verslag van de regering aan de koning dat aan de besluitwet van 8 april 1917 voorafging, blijkt ook dat de Belgische regering zich met dit artikel voornamelijk richtte tegen diegenen die na het van kracht worden van dat artikel nog verder met de Duitsers meewerkten aan 1° de uitbouw van de Vlaamse universiteit Gent, 2° de instandhouding van de Raad van Vlaanderen en 3° de bestuurlijke scheiding tussen Vlaanderen en Wallonië.¹⁷

Volgens een tweede besluitwet van 8 april 1917 gold artikel 118*bis* Sw. zowel in het onbezette als in het bezette Belgische grondgebied en moesten de strafrechtelijke overheden in dat laatste grondgebied de vervolging ervan verzekeren naarmate dit grondgebied werd bevrijd en zonder dat de besluitwet opnieuw moest bekendgemaakt worden.¹⁸ In overeenstemming met het algemeen rechtsbeginsel van de niet-retroactiviteit van de strafwet, kon artikel 118*bis* Sw. echter wel alleen worden ingeroepen voor feiten die zich hadden voorgedaan na 13 april 1917, zijnde de datum van het verschijnen in het Staatsblad van deze besluitwet die in artikel 3 bepaalde dat hij in werking trad de dag waarop hij werd bekendgemaakt.

In die precieze strafrechtelijke betekenis werd de term 'activisme' voor het eerst gebruikt in de notitieregisters van het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier van het leger¹⁹ en vervolgens kort nadien door alle andere militaire²⁰ en burgerlijke strafrechtelijke instanties²¹ en de strafrechtsleer²² overgenomen.

16. R. De Ryckere, *Les attentats et les complots contre la forme du gouvernement*, in: *Revue de droit belge*, jg. 7, 1925, pp. 200-218.

17. *VWKB*, 1917, pp. 182-192.

18. *VWKB*, 1917, pp. 198-205.

19. Rijksarchief te Brussel, Anderlecht (RABA), *Krijgsauditoraten en krijgsraden te velde 1914-1919*, 1246, dossier 878 (betreffende Camiel Moeyaert) op 30 oktober 1918 (zie ook RABA, *Krijgsauditoraten en krijgsraden te velde 1914-1919*, 1247-1250, dossiers nr. 1044, 1079, 1618, 1622, 1712, 1784, 1796, 1918, 1938, 1977 en 1988).

20. Krijgsauditoraat 5de Legerdivisie op 30 oktober 1918: RABA, *Krijgsauditeurs- en krijgsraden te velde 1914-1919*, 421, notitie 5228. Zie ook RABA, *Krijgsauditeurs- en krijgsraden te velde 1914-1919*, 421, notities nr. 5233, 5261, 5281 en 5663). Krijgsauditoraat Antwerpen op 13 december 1918: Rijksarchief Beveren-Waas (RABW), R 93, Krijgsauditeur Antwerpen, Notitieregister 1913-1919, p. 134, notitie 1; Krijgsauditoraat Oost-Vlaanderen op 21 december 1918: Auditoraat-generaal bij het Militair Gerechtshof (AGMG), Krijgsauditeur Oost-Vlaanderen. Notitieregister 18 december 1918-31 december 1918, notitie 144. Krijgsauditoraat West-Vlaanderen op 18 december 1918: AGMG, Krijgsauditeur West-Vlaanderen. Notitieregister van 14 december 1918-31 december 1918, notitie 541.

21. Het parket van Antwerpen bijvoorbeeld gebruikte de term 'activisme' voor het eerst op 18 november 1918: RABW, R 536. Parket Antwerpen, register 272, notitie 4079.

22. Zie bijvoorbeeld: G. Straetmans, *Aperçu sur l'activisme*. Discours prononcé par M. l'avocat général Straetmans, à l'audience solennelle de rentrée du 1er octobre 1920, Cour d'appel de Bruxelles, in: *Journal des tribunaux*, jg. 35, 1920, pp. 513-528 en 537-540; R. De Ryckere, *Les attentats et les complots contre la forme du gouvernement*, in: *Revue de droit belge*, jg. 7, 1925, pp. 200-218. In zijn hoedanigheid van advocaat van Arthur Claus omschreef Jules Destrée het activisme in 1925 als volgt: "Dans le langage courant, l'accusation portée contre le docteur Claus

3. DE BEVOEGDHEID VAN DE KRIJGSRAAD VAN HET GROOT HOOFDKWARTIER VOOR HET BESTRAFFEN VAN ACTIVISME

Volgens de wetgeving op de gerechtelijke organisatie van voor de Eerste Wereldoorlog waren de Hoven van Assisen bevoegd om kennis te nemen van de misdaden²³ tegen de veiligheid van de staat (artikel 101-136 Sw.) die door gewone burgers waren gepleegd en waren de militaire rechtbanken (krijgsraden en Krijgshof) bevoegd voor die misdaden wanneer zij door militairen waren gepleegd. Diezelfde militaire rechtbanken waren in oorlogstijd echter ook bevoegd om kennis te nemen van spionage, het verbergen van spionnen, het rekruteren van soldaten voor een vreemde mogendheid en het verbergen van vreemde militairen die door gewone burgers waren gepleegd.²⁴

Een besluitwet van 11 oktober 1916²⁵ breidde deze laatste bevoegdheid aanzienlijk uit door in artikel 7 te bepalen dat, zolang de staat van oorlog of de staat van beleg duurden,²⁶ de militaire rechtbanken bevoegd waren om kennis te nemen van alle misdaden en wanbedrijven bepaald in de artikelen 101 tot 136 Sw. en 322-326 Sw. “welke ook de hoedanigheid is van de hoofddaders of van de medeplichtigen”. Hierdoor waren de militaire rechtbanken vanaf 21 oktober 1916 (datum van de publicatie van de besluitwet van 11 oktober 1916 die volgens artikel 4 van die besluitwet onmiddellijk in werking trad) tot 30 september 1919 (zolang de staat van oorlog of de staat van beleg duurde), exclusief bevoegd om te oordelen over alle gevallen van activisme onverschillig of ze nu door een militair of een gewone burger waren gepleegd.

est celle d'activisme. (...) Dans le langage juridique, l'accusation prétend que le docteur Claus tombe sous le coup des articles du Code pénal qui punissent soit l'attentat ayant pour but de changer la forme du gouvernement ou d'exciter les citoyens à prendre les armes contre la Royauté ou les Chambres législatives (art. 104), soit le complot formé dans le même but (art. 109), soit le fait d'avoir secondé le progrès des armes de l'ennemi sur le territoire belge en ébranlant la fidélité des officiers ou soldats (art. 115, §5), soit, enfin, d'avoir méchamment servi la politique ou les desseins de l'ennemi, participé à la transformation des institutions nationales, ébranlé en temps de guerre la fidélité des citoyens envers le Roi et l'État (art. 118bis)”: Affaire Claus. Acte de défense, Brussel, 1925, p. 2. De circulaire van Minister van Justitie Emile Vandervelde van 30 december 1918 beperkte het ‘activisme’ echter (ten onrechte) tot de inbreuken op artikel 118bis Sw.: AGMG, Circulaires de l’Auditeur Général, nr. 390 van 7 januari 1919.

23. Wanbedrijven tegen de uitwendige veiligheid van de staat kwamen toen nog niet voor. Ze werden eerst ingevoerd door de besluitwet van 4 augustus 1914 op de misdaden en wanbedrijven tegen de uitwendige veiligheid van de staat: *VRWB*, 1916, pp. 94-101.

24. Artikel 1-12 en 16 van de wet van 15 juni 1899 bepalende titel 1 van het wetboek van militaire strafrechtspleging, *Pasinomie*, 1899, pp. 122-123 (voortaan geciteerd als: Mil. Sv.).

25. *VWKB*, 1916, p. 431. Die besluitwet bepaalde ook wat een ‘staat van beleg’ en een ‘staat van oorlog’ was.

26. In België was dit het geval tot 30 september 1919: Koninklijk Besluit van 2 juli 1919 waarbij het leger op voet van vrede wordt gezet (*VWKB*, 1919, p. 895) en Koninklijk Besluit van 21 september 1919 tot opheffing van den staat van beleg (*VWKB*, 1919, pp. 1704-1705).

Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog op 4 augustus 1914 beschikte het Belgische leger over zeven provinciale of bestendige krijgswaarden die zetelden in Antwerpen voor de provincies Antwerpen en Limburg, in Bergen voor de provincie Henegouwen, in Brugge voor de provincie West-Vlaanderen, in Brussel voor de provincie Brabant, in Gent voor de provincie Oost-Vlaanderen, in Luik voor de provincies Luik en Luxemburg en in Namen voor de provincie Namen.²⁷

De mobilisatie van het leger ten gevolge van het voorbereiden en het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog op 4 augustus 1914 leidde tot een grote aangroei van het aantal militairen dat in zes legerdivisies en één ruitersdivisie werd ingedeeld. Deze zeven divisies moesten zich heel snel kunnen verplaatsen en hadden dus nood aan krijgswaarden die hen te velde volgden. Nog op 4 augustus 1914 vaardigde koning Albert daarom een Koninklijk Besluit²⁸ uit waarbij tien krijgswaarden te velde werden opgericht: één bij elk van de zes legerdivisies, één bij de ruitersdivisie en één bij elk van de drie versterkte vestigingen (Antwerpen, Luik en Namen). Ter compensatie werd de werking van de provinciale krijgswaarden van West-Vlaanderen en Henegouwen stilgelegd en hun bevoegdheid overgedragen aan de provinciale krijgswaarden van Oost-Vlaanderen en Namen.²⁹

Naarmate de Duitsers in de loop van de maanden augustus tot oktober 1914 het Belgische grondgebied veroverden, stopten ook de vijf andere provinciale krijgswaarden feitelijk hun activiteiten. Dit was uiteindelijk ook het geval voor de drie krijgswaarden bij de versterkte vestigingen en de – intussen op 9 oktober 1914 opnieuw opgerichte³⁰ – krijswaad voor West-Vlaanderen.

De zeven overgebleven krijgswaarden te velde werden wel versterkt met een krijswaad bij het Groot Hoofdkwartier van het Belgische Leger³¹ en vijf andere krijgswaarden te velde³² waarvan er op 30 december 1918 vier werden afgeschaft.³³ De zes krijgswaarden bij elk van de legerdivisies, de krijswaad bij de ruitersdivisie, de krijswaad bij het Territoriaal Commando in Le Havre en de krijswaad bij het Groot Hoofdkwartier bleven in toepassing van artikel 58 Mil. Sv. bestaan tot het juridische einde van de oorlog, dat door een K.B. van 2 juli 1919 werd vastgelegd op 30 september 1919.³⁴

27. 'Tribunaux militaires', in: *Pandectes belges*, 118, Brussel, 1925, kol. 79-82.

28. In toepassing van artikel 59, 61 en 96 Mil. Sv.

29. Artikel 1 van het KB van 4 augustus 1914, *Belgisch Staatsblad*, 5 augustus 1914, p. 5014.

30. Artikel 1 van het K.B. van 9 oktober 1914, *Belgisch Staatsblad*, 11 oktober 1914, p. 5345.

31. KB van 17 oktober 1914, *Belgisch Staatsblad*, 16-22 mei 1915, p. 171.

32. Krijswaad bij de opleidingscentra (9 oktober 1914), krijswaad bij de Belgische ravitailleringbasis in Calais (15 oktober 1914), krijswaad bij de 2de Ruitersdivisie (26 oktober 1914), krijswaad bij de Belgische eenheden toegevoegd aan de Franse troepen (8 februari 1915) nog geen maand later omgevormd tot een krijswaad bij de Belgische eenheden toegevoegd aan de Britse en Franse troepen (4 maart 1915), en een krijswaad bij het Territoriaal Commando in Le Havre (27 december 1917).

33. KB van 30 december 1918, *Belgisch Staatsblad*, 18 januari 1919, p. 201.

34. KB van 2 juli 1919, *Belgisch Staatsblad*, 13 juli 1919, p. 3260; S. Horvat, *De vervolging van*

Intussen waren ook de bestendige krijgsauditeurs en krijgsraden geleidelijk aan spontaan opnieuw tot leven gekomen. Zo hervatte de krijgsauditeur van Brabant zijn werkzaamheden op 17 november 1918, die van Antwerpen-Limburg en die van Henegouwen op 13 december 1918, die van West-Vlaanderen op 14 december 1918 en die van Oost-Vlaanderen op 18 december 1918. De bestendige krijgsraden deden er wat langer over. De krijgsgaad van Oost-Vlaanderen zetelde voor het eerst opnieuw op 16 januari 1919, die van Brabant op 26 januari 1919, die van West-Vlaanderen op 19 februari 1919, die van Henegouwen op 11 april 1919 en die van Antwerpen-Limburg op 14 april 1919.³⁵

In beginsel had elke krijgsgaad te velde en elke bestendige krijgsgaad een onbepaalde territoriale bevoegdheid,³⁶ wat wil zeggen dat hij ongeacht de plaats van het misdrijf en de woonplaats van de dader kennis kon nemen van alle misdrijven waarvoor de militaire rechtbanken bevoegd waren. In de praktijk betekende dit dat de auditeur-generaal de bevoegdheid van de verschillende krijgsauditeurs en krijgsgaden via circulaires kon vastleggen naargelang van de noden die zich voordeden.³⁷

Na de oorlog deed auditeur-generaal Durutte dit in een circulaire van 19 november 1918 die bepaalde dat de krijgsauditeurs alle hangende en toekomstige dossiers over misdrijven bepaald in de artikelen 101 tot 136 Sw. moesten overdragen aan het krijgsgauditoraat van het Groot Hoofdkwartier.³⁸ Hierdoor werden het krijgsgauditoraat en de krijgsgaad van dat Groot Hoofdkwartier exclusief bevoegd voor alle gevallen van activisme (artikel 104, 115, lid 5 en 118bis Sw.) die zowel door gewone burgers als door militairen waren gepleegd. Een tweede circulaire van 6 december 1918 bekrachtigde die regeling door de krijgsgaad van het Groot Hoofdkwartier opnieuw bevoegd te verklaren voor alle misdaden en wanbedrijven bepaald in artikel 101-133 Sw., zij het nu met uitzondering van de inbreuken op artikel 115, lid 4 Sw. (economische collaboratie), 121bis Sw. (kwaadaardige verklikking aan de vijand) en het verbergen van militairen (artikel 121, lid 1 Sw.). Deze laatste moesten voortaan door de bestendige of provinciale krijgsgauditoraten en krijgsgaden behandeld worden.³⁹

militairrechtelijke delicten tijdens Wereldoorlog I. De werking van het Belgisch krijgsgerecht, Brussel, 2009, pp. 90-95.

35. Data opgesteld aan de hand van de notitieboeken van de krijgsauditeurs en de vonnisregisters van deze krijgsgaden die bewaard worden op het archief van het auditoraat-generaal, waar zij niet zijn geïnventariseerd.

36. Besluitwet van 16 juni 1916 voor de krijgsgaden te velde (*Pasinomie*, 1916, pp. 21-22) en besluitwet van 18 november 1918 (*Pasinomie*, 1918, p. 99) voor de provinciale of bestendige krijgsgaden; 'Tribunaux militaires', kol. 35, 48 en 121-123.

37. Zie hiervoor het verslag aan de koning voorafgaand aan de besluitwet van 16 juni 1916, in: V. Gillard, *Manuel de droit militaire*, Port-Villez, 1919, pp. 191-192.

38. AGMG, Circulaires de l'Auditeur Général, nr. 383/1918.

39. AGMG, Circulaires de l'Auditeur Général, nr. 386/1918.

In toepassing van een circulaire van Minister van Justitie Emile Vandervelde van 30 december 1918⁴⁰ kon het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier daarbij een beroep doen op de procureur des Konings van elk gerechtelijk arrondissement en op een rechter in elke rechtbank van eerste aanleg die tot substituut-auditeur van het Groot Hoofdkwartier was aangesteld. Een procureur des Konings kon net zoals die bijzondere burgerlijke magistraat het initiatief nemen om een persoon die van activisme was verdacht, te vervolgen, maar het was alleen die bijzondere magistraat die besliste of die verdachte werd aangehouden. Die bijzondere magistraat kon eveneens een onderzoeksrechter belasten met het gerechtelijk onderzoek wanneer hij er zelf niet de nodige tijd voor had. Eenmaal het gerechtelijk onderzoek in een activistische zaak was afgerond, moest het strafdossier aan het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier worden overgemaakt, dat vervolgens zelf de verdachte vervolgde voor de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier.

De ministeriële circulaire van 30 december 1918 bepaalde ook wie er precies voor activisme strafrechtelijk vervolgd mocht worden. Zo mochten van een activistische meeting alleen de voorzitter en de sprekers vervolgd worden, niet hun medewerkers of de organisatoren van het tweede niveau, alsook niet de lokaalhouders waar deze meetings plaatvonden en de ordehandhavers. Van een activistische verhandeling mocht, indien hij gekend was, alleen de werkelijke auteur vervolgd worden en dus niet de drukker of de medeondertekenaar van een manifest. Datzelfde gold voor een activistisch of defaitistisch krantenartikel.

De eenvoudige deelname als kiezer aan de verkiezingen van de Raad van Vlaanderen was volgens de minister geen reden om iemand voor activisme strafrechtelijk te vervolgen. Die vervolgingen moesten beperkt blijven tot de Gevolmachtigden van de Raad van Vlaanderen, de effectieve leden van die Raad en al diegenen die zich voor die Raad kandidaat hadden gesteld. De leden van de provinciale Gouwraden of van Volksopbeuring⁴¹ moesten, wanneer er tegen hen geen andere klachten waren, met rust gelaten worden.

40. De circulaire kwam op 24 december 1919 tot stand op een vergadering van de Minister van Justitie Emile Vandervelde met de drie procureurs-generaal, de auditeur-generaal en een vertegenwoordiger van het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier. Minister van Justitie Vandervelde las er letterlijk stukken uit voor in het parlement: *Annales parlementaires 1918-1919*, Sénat 27 december 1918, p. 21; *Annales parlementaires 1918-1919*, Chambre 13 februari 1919, pp. 280-281 en 287-288 en *Annales parlementaires 1920-1921*, Chambre 23 januari 1921, pp. 387-388. De tekst van deze circulaire werd letterlijk overgenomen in circulaire nr. 393 van auditeur-generaal baron van Zuylen van Nyevelt van 7 januari 1919: AGMG, Circulaires de l'Auditeur Général, nr. 390/1919.

41. Caritatieve organisatie opgericht tijdens de Eerste Wereldoorlog voor Vlamingen die in een behoeftige of andere moeilijke toestand, zoals krijgsgevangenschap, waren geraakt: L. Vandeweyer, *Volksopbeuring*, in: *NEVB [...]*, pp. 5547-5548; *Les archives du Conseil de Flandres (Raad van Vlaanderen)*, Brussel, 1928, pp. 375-377.

Alle professoren van de (vervlaamste) universiteit van Gent moesten vervolgd worden, maar niet hun ondergeschikt universiteitspersoneel, zoals de “preparatoren” of “apparitoren”, en ook niet de studenten.

Van de ambtenaren die zich door de Duitsers hadden laten benoemen, mochten alleen diegenen die actief hadden meegewerkt aan de bestuurlijke scheiding (= het vernietigen van de Belgische eenheid) vervolgd worden. Die voorwaarde was van rechtswege vervuld voor de secretarissen-generaal, de directeurs-generaal en de inspecteurs-generaal in de ministeries, alsook voor alle doctors in de rechten in een ondergeschikte betrekking. Het eenvoudige lidmaatschap van de Vlaamsche Nationalistische Bond⁴² of van de Vlaamsch Nationale Partij⁴³ was ook geen reden om vervolgd te worden.

Samenvattend moesten de Belgische strafrechtelijke instanties bij het vervolgen van activisme hun pijlen richten op a) de propagandisten in woord of geschrift van de bestuurlijke scheiding of onafhankelijkheid van Vlaanderen, b) de leden van de tweede Raad van Vlaanderen, c) de professoren van de Gentse vervlaamste universiteit en d) de topambtenaren van de Vlaamse (of Waalse) ministeries.

Volgens artikel 62 Mil.Sv. was de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier samengesteld zoals een bestendige krijgsraad en bestond hij bijgevolg uit een hogere officier (minstens majoor) die als voorzitter fungeerde, een burgerlijke rechter die als ondervoorzitter optrad, en twee kapiteins en één luitenant die als gewone leden zetelden. De militaire leden van de krijgsraad te velde werden zoals bij de bestendige krijgsraden geloot uit lijsten die vooraf nauwkeurig waren vastgelegd en zetelden slechts één maand.⁴⁴

Het Openbaar Ministerie bij de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier werd waargenomen door een substituut van de auditeur-generaal. Die substituut was door de koning benoemd en had het diploma van doctor in de rechten. In militaire strafprocessen cumuleerde hij de functies van procureur des Konings en onderzoeksrechter en leidde als dusdanig het volledig gerechtelijk onderzoek. Zo was hij van rechtswege voorzitter van de, uit twee andere militairen bestaande, rechterlijke commissies die belast waren met het verhoor van de getuigen, de ondervraging van de verdachte, het beslissen over de verdere aanhouding van een verdachte, zijn buitenvervolginstelling (*non-lieu*)⁴⁵ of zijn verzending naar

42. Bedoeld werd de Nationalistische Bond van Gent, *Les archives du Conseil de Flandres [...]*, p. 373. Meer hierover bij D. Vanacker, *Het aktivistisch avontuur [...]*, pp. 232-240; N. Wouters, *Nationalistische Bond*, in: *NEVB [...]*, p. 2158.

43. Bedoeld werd de Nationalistische Partij van Gent. Meer hierover bij D. Vanacker, *Het aktivistisch avontuur [...]*, pp. 309-310.

44. Artikel 47-52 Mil.Sv.; *Ministeriële instructie betreffende de werking van het militaire gerecht van 15 maart 1907*, §3, in: ‘Tribunaux militaires’, kol. 12; S. Horvat, *De vervolging [...]*, pp. 266-269 en 271-272.

45. Bijvoorbeeld in een activistenproces: RABA, Krijgsauditeurs en krijgsraden te velde 1914-

de krijgsraad. Hij kon in beginsel ook zelfstandig beslissen om een strafdossier als zonder gevolg (*sans suite*) te klasseren.⁴⁶ Tegen de vonnissen van de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier kon hoger beroep worden aangetekend bij het Krijgshof. Dit Krijgshof had sinds december 1918 opnieuw zijn intrek genomen in het Justitiepaleis in Brussel.⁴⁷

Het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier van het Leger startte met de vervolging van activisten van zodra er Belgische grondgebied was heroverd en opende aldus tussen 15 oktober 1918 en 30 september 1919 een strafdossier tegen ten minste⁴⁸ 689 gewone burgers en 105 militairen die van activisme waren verdacht.⁴⁹

Van deze 794 verdachten moesten er zich slechts zesendertig (4,5%) verantwoorden voor de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier, wat voor een groot deel het gevolg was van het feit dat de krijgsraden toen nog geen vonnissen bij verstek konden uitspreken en heel veel activisten naar het buitenland waren gevlucht.⁵⁰ Het strafdossier van de 758 andere verdachten werd ofwel kort na 13 mei 1919 overgemaakt aan de zesentwintig verschillende burgerlijke parketten wanneer het om gewone burgers ging, ofwel kort na 30 september 1919 aan de vijf bestendigde krijgsauditeurs wanneer het om militairen ging. Een wet van 30 april 1919, verschenen in het *Staatsblad* van 2-3 mei 1919 en dus van kracht vanaf 13 mei 1919, schafte immers de buitengewone bevoegdheid van de militaire rechtbanken voor de misdaden en wanbedrijven tegen de veiligheid van de staat af voor zover zij gepleegd werden door gewone burgers⁵¹ en maakte meteen de Hoven van Assisen opnieuw bevoegd voor die misdaden tegen de veiligheid van de staat die door gewone burgers waren gepleegd. De correctionele rechtbanken konden anderzijds nu kennis nemen van de wanbedrijven tegen de veiligheid van

1919, 1250, dossier nr. 1938.

46. Artikel 76-78 Mil. Sv.; 'Tribunaux militaires', kol. 12, 80 en 132-133; R. Depoortere, *La juridiction militaire en Belgique 1796-1998. Compétences et organisation. Production et conservation des archives*, Bruxelles, 1999, pp. 157-159; S. Horvat, *De vervolging [...]*, pp. 191-230. Voorbeelden hiervan in activistenprocessen: RABA, Krijgsauditeurs en krijgsraden te velde 1914-1919, 1246-1251, dossiers nr. 878, 1144, 1727, 2060-2063.

47. J. Maes, Het Belgisch Militair gerecht tijdens de Eerste Wereldoorlog. Een portret van de geëxecuteerden, in: *Bijdragen tot de eigentijdse geschiedenis*, nr. 16, 2005, pp. 198-200.

48. Heel precies kan die berekening niet meer gemaakt worden omdat de notitieregisters van het Groot Hoofdkwartier uit de periode 1 oktober 1918-30 september 1919 verloren zijn gegaan, niet alle dossiers bewaard gebleven zijn en sommige dossiers alleen een kaft bevatten zonder vermelding of met alleen de vermelding "suspect".

49. Dossiers, zij het meestal alleen de kaft, te vinden in RABA, Krijgsauditeurs en krijgsraden te velde 1914-1919, 1246-1290.

50. Eerst door een wet van 25 juni 1921 waren veroordelingen bij verstek in de militaire strafprocedure mogelijk: *Pasinomie*, 1921, pp. 342-343.

51. Artikel 16 van de wet tot vaststelling van de maatregelen om de geregelde werking van het gerecht te verzekeren en tot wijziging van artikel 6 van de besluitwet van 11 oktober 1916 en 16 november 1918 betreffende de staat van oorlog en de staat van beleg, *VWKB*, 1919, pp. 481-483.

de staat die in de loop van de oorlog waren gecreëerd en die door gewone burgers waren gepleegd.⁵² Het hoger beroep tegen de vonnissen van de krijgsraden dat voor het van kracht worden van de wet van 30 april 1919 was ingesteld door een gewone burger, kon echter wel nog verder door het Krijgshof worden afgewerkt.⁵³ Een wet van 17 september 1919 bepaalde anderzijds dat de militaire strafdossiers die nog op 30 september 1919 hangende waren bij het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier en *ratione loci* niet direct aan een bepaalde bestendige krijgsauditeur konden worden overgemaakt, aan het krijgsauditoraat van Brabant moesten worden overgemaakt.⁵⁴

4. VLAAMSE BURGERS VOOR DE KRIJGSRAAD VAN HET GROOT HOOFDKWARTIER IN HET EERSTE KWARTAAL VAN 1919

Zoals hoger al werd aangegeven oordeelde de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier tussen 1 januari 1919 en 30 september 1919 over zesendertig personen die van activisme verdacht waren. Onder die zesendertig personen waren er negenentwintig burgers (zesentwintig Vlamingen en drie Franstaligen) en zeven Vlaamse militairen. De vervolging van de drie Franstalige burgeractivisten wordt hier niet besproken.⁵⁵

De 27-jarige Robert De Waele uit Gent⁵⁶ was de eerste burger die zich na de Eerste Wereldoorlog voor een militaire rechtbank moest verantwoorden.⁵⁷ De Waele was de zoon van een welstellende schoenfabrikant uit Schellebelle en studeerde op 25 juli 1914 af als landbouwingenieur aan de Katholieke Universiteit van Leuven. Tijdens de oorlog werkte hij aanvankelijk in de fabriek van zijn vader, maar in september 1916 ondertekende hij het manifest aan de Duitse overheid voor de vervlaamsing van de Gentse universiteit⁵⁸ en liet hij zich door diezelfde Duitse overheid benoemen tot arbeidsleider van het laboratorium voor landbouwchemie van de universiteit van Gent met een jaarwedde van 3000 frank. Vanaf 5 januari 1918 doceerde hij er ook gratis een cursus beginselen van de scheikunde.

52. Wanbedrijven tegen de veiligheid van de staat kwamen voor het eerst voor in de wet van 4 augustus 1914, *VWKB*, 1914, pp. 94-101. Ze kwamen ook voor in aparte wetten zoals artikel 8 van de besluitwet van 11 oktober 1916 dat defaitistische uitlatingen en geschriften bestrafte.

53. Voor de activisten deed het Krijgshof dit voor de laatste keer op 3 februari 1920 (arresten inzake Lode Craeybeckx en Frans Lippens).

54. Wet van 17 september 1918 tot wijziging van het wetboek van militaire rechtspleging, *Belgisch Staatsblad*, 20 september 1919, p. 4787.

55. Octave Lamotte werd op 27 maart 1919 veroordeeld tot een opsluiting van vijf jaar, Georges Moulinas op diezelfde dag tot een dwangarbeid van twaalf jaar en Ernest Hannotiau op 2 april 1919 tot een dwangarbeid van vijftien jaar: RABA, Krijgsauditoraten en krijgsraden te velde 1914-1919, 1203, vonnissen nr. 45, 46 en 56.

56. J. Brans & L. Vandeweyer, *Waele, Robert De*, in: *NEVB [...]*, p. 3654.

57. De geciteerde leeftijd van de veroordeelden is die ten tijde van hun proces.

58. D. Vanacker, *Het aktivistisch avontuur [...]*, pp. 122-123.

2de aflevering

PERSONAL-AUSWEIS. - EENZELVIGHEIDSBEWIJS.

1. Name Naam: *De Waele Robert* Staatsaangehörigkeit: *Belg*
Nationaliteit

2. Eigenhändige Unterschrift: *De Waele Robert*
Eigenhändige handteekening

3. Wohnort: *GENT* Wohnung: *Langue d'Ombre 2* Kreis: *1ste Wijk*
Woonplaats: *Gent* Woning: *Godshuizen*

Selt sedert: *20-11-1917*

4. Geboren am (Datum): *29 Oogst 1891*
Geboren den (dagteekening)

Alter: *26 jaar*
ouderdom

Wo? *Gelst*
waar

5. Grösse | m. *1.70* cm.
Groote

6. Beruf: *Ingenieur*
Beroep

7. Bescheinigung zweier Zeugen:
Bevestiging van twee getuigen

Verantwortlichkeitserklärung des Ausweissuchenden
8. durch Unterschrift mit Datum.
Verklaring der verantwoordelijkheid van den
8. uitvaardigden ter onderteekening met woon-
plaats en datum van de uitvaardiging.

**Für die Etappen- und Operationsgebiete nur gültig
für die Verbindung mit einem Passierschein.**

Brassy
Bürgermeister.

GENT, den *20 november 1917*

De Polizeikommissaris

De Waele Robert

Vermerk auf der Rückseite zu beachten.
Gewichtige opmerking op de rugzijde.

Personal-Ausweis van Robert De Waele.
[RABA, Krijgshof, dossiers 1915-1954, doos 155B, dossier 700]

In 1916 verhuisde De Waele ook naar Gent waar hij lid werd van de Jong Vlamingen en van de Vlaamsch Nationalistischen Bond. Vanaf 1917 was hij ook lid van de Gouwraad van Oost-Vlaanderen en van zowel de eerste als de tweede Raad van Vlaanderen. Hij woonde op 4 februari 1917 de stichtingsvergadering bij van de eerste Raad van Vlaanderen, op 22 december 1917 de vergadering waar de zelfstandigheid van Vlaanderen werd uitgeroepen en op 20 januari 1918 de verkiezingsvergadering van de tweede Raad van Vlaanderen in de Alhambraschouwburg in Brussel. Naar eigen zeggen was hij persoonlijk een voorstander van de bestuurlijke scheiding in België, maar dan in een federatie met Wallonië. Hij keurde daarom het bezoek af die Tack, Borms en consorten in 1917 aflegden bij de Duitse kanselier Theobald Bethman-Hollweg in Berlijn.⁵⁹ De Verwaltungschef für Flandern verleende hem in 1918 een studiebeurs van 2500 frank om drie maanden in München te studeren, studie waaraan hij zijn tijd spendeerde in de maanden juli tot september van datzelfde jaar.

De Militaire Veiligheidspolitie arresteerde De Waele op 20 november 1918 in Antwerpen en liet hem opsluiten in de plaatselijke politiegevangenis. De dag nadien al vorderde de procureur des Konings van Antwerpen zijn gerechtelijke aanhouding op basis van artikel 104 Sw. en artikel 2 van het persdecreet van 20 juli 1831. Nadat onderzoeksrechter Istas hem kort had ondervraagd, liet hij hem op 23 november 1918 opsluiten in de gevangenis van Antwerpen. Veertien dagen nadien werd hij opnieuw ondervraagd.

De Procureur des Koning van Antwerpen kwam omstreeks diezelfde tijd te weten dat hij niet meer bevoegd was voor een dergelijke zaak en maakte ze daarom over aan de krijgsauditeur van de 2de Legerdivisie die toen in Antwerpen zetelde. Die maakte ze op zijn beurt over aan de bestendige krijgsauditeur van Antwerpen die ze in toepassing van de circulaires van 19 november en 6 december 1918 overmaakte aan het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier. Dit krijgsauditoraat liet De Waele meteen overbrengen naar de gevangenis van Vorst.

Substituut-krijgsauditeur Van Gindertaelen van het Groot Hoofdkwartier ondervroeg De Waele meerdere keren en betichtte hem daarbij van een inbreuk op artikel 104, artikel 115, lid 5 en artikel 118*bis* Sw. De Waele bekende dat hij lid was van de eerste en tweede Raad van Vlaanderen en van de Gouwraad van Oost-Vlaanderen, maar beriep zich op artikel 43 van de Haagse Conventie van 18 oktober 1907 voor de rechtmatigheid van het aanvaarden van zijn benoeming tot arbeidsleider aan de Gentse universiteit.⁶⁰ Pas in oktober 1918 zou hij daaren-

59. D. Vanacker, *Het activistisch avontuur [...]*, pp. 168-172.

60. Volgens sommige juristen had de bezettende macht volgens dit artikel binnen bepaalde perken wetgevende macht in het bezette gebied en handelde de Duitse bezetter bijgevolg rechtmatig bij het vernederlandsen van de Gentse universiteit en het benoemen van professoren of andere personeelsleden: A. Jonckx, *Belgica juridica contemprix*, Antwerpen, 1932, pp. 57-65.

boven vernomen hebben dat de Belgische regering in Le Havre strafbepalingen had uitgevaardigd tegen de leden van de Raad van Vlaanderen.

De Waele verscheen op 21 januari 1918 een eerste keer voor de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier, maar de zaak werd toen uitgesteld omdat Edward Lens, advocaat van Jules Van den Bussche en Raymond Jonckx die toen samen met De Waele werden vervolgd,⁶¹ zich ziek had gemeld. De zaak De Waele werd daarom afgesplitst van die van de twee andere betichten en kwam twee dagen later opnieuw voor de krijgsraad. Daar probeerde zijn advocaat Van Parijs hem vooreerst vrij te krijgen op grond van het feit dat de besluitwet van 8 april 1917, die artikel 118*bis* in het strafwetboek invoerde, niet bekend was in het bezette gebied en er dus volgens hem geen enkele rechtskracht had tot het einde van de oorlog. Verder wees hij erop dat De Waele een idealist was, wat "dom was en zeker niet de houding van een verstandig man", maar dat hij daarom nog niet moest boeten voor de zonden van de "zaktivisten", zoals Tack en Borms. Volgens Van Parijs had De Waele ook tijdens de oorlog meerdere personen geholpen die door de Duitsers in moeilijkheden waren en zijn familie zou zelfs twee dagen een Belgische spion in hun fabriek in Schellebelle verstopt hebben om hem te doen ontsnappen aan de Duitsers.

De krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier maakte brandhout van het argument dat artikel 118*bis* Sw. niet bekend was tijdens de oorlog in het bezette gebied door erop te wijzen dat artikel 4 van de publicatiewet van 18 april 1898 bepaalde dat een (besluit)wet die in het Nederlands en het Frans in het *Staatsblad* was verschenen, tien dagen later verbindend was voor alle Belgen en andere inwoners van België. Hij hield ook geen rekening met de verzachtende omstandigheden die waren ingeroepen en veroordeelde De Waele nog diezelfde dag op grond van de artikelen 104-105, 115, lid 5 en 118*bis* Sw. tot de dood met de kogel. Naar alle waarschijnlijk wou de krijgsraad hiermee in deze eerste zaak tegen een activist een duidelijkheid voorbeeld stellen. *De Standaard* reageerde de dag nadien verontwaardigd. Toen het doodsvonniss werd voorgelezen ging er volgens de krant een rilling door de zaal en viel de zuster van De Waele meteen in zwijm.⁶²

De Waele ging tegen dit vonnis in hoger beroep, maar vond ook heel weinig begrip bij het Krijgshof. Het Hof oordeelde weliswaar dat er geen bewijs was geleverd van feiten waarop de artikelen 104-105 Sw. van toepassing waren en aanvaardde ook bepaalde verzachtende omstandigheden, zoals het blanco strafblad van de beschuldigde, zijn jeugdige leeftijd en het feit dat hij beïnvloed werd door personen die een slechte invloed op hem uitoefenden. Maar het achtte De Waele desniettemin schuldig aan een inbreuk op artikel 115, lid 5 en een inbreuk

61. Zie verder.

62. *De Standaard*, 24 januari 1919, p. 2.

op artikel 118*bis* Sw. en veroordeelde hem hiervoor op 10 oktober 1919 tot een buitengewone hechtenis van twintig jaar.⁶³ Een koninklijke genademaatregel van 11 april 1921 verminderde wat later zijn straf tot een gevangenisstraf van vijf jaar en een ministerieel besluit van 15 april 1921 liet hem voorwaardelijk vrij.⁶⁴ Met dit proces had De Waele zijn les geleerd. Na zijn vrijlating speelde hij in de geschiedenis van de Vlaamse beweging geen enkele rol meer.⁶⁵

Op diezelfde dag als De Waele werden ook Jules Van den Bussche en Raymond Jonckx in Antwerpen door de Militaire Veiligheidspolitie aangehouden. De 48-jarige Jules Van den Bussche, licentiaat in de handelswetenschappen en boekhouder, had zich op 12 september 1917 door de Duitsers laten benoemen tot docent economie aan de universiteit van Gent met een jaarwedde van 6000 frank. Naar eigen zeggen, zat hij op dat ogenblik op droog zaad en was hij ervan overtuigd dat hij met het aanvaarden van een betrekking aan de universiteit van Gent in overeenstemming met artikel 43 van de Haagse conventie rechtmatig handelde. De 35-jarige Raymond Jonckx was de jongere broer van Alfons Jonckx, jurist, activist en hoogleraar aan de Gentse universiteit⁶⁶ en had zich in augustus 1917 door de Duitsers laten benoemen tot administratief secretaris van de Raad van Bestuur van de universiteit Gent voor een jaarwedde van 3000 frank. Om die benoeming te rechtvaardigen, beriep ook hij zich op artikel 43 van de Haagse conventie alsook op het feit dat hij toen in geldnood zat. Hij voegde er bovendien aan toe dat hij op de universiteit altijd maar een lagere functie had uitgeoefend en hij dus volgens bovenvernoemde circulaire van Minister van Justitie Vandervelde vrijuit moest gaan.

Van den Bussche en Jonckx werden tussen 20 november 1918 en 21 januari 1919 samen met Robert De Waele in één strafdossier vervolgd. Zoals De Waele werd Jonckx daarbij beticht van een inbreuk op artikel 104 Sw., artikel 115, lid 5 en 118*bis* Sw. Van den Bussche werd alleen vervolgd voor een inbreuk op artikel 118*bis* Sw.

Op de zitting van 21 januari 1919 liet Edward Lens, advocaat van zowel Van den Bussche als van Jonckx, zich schriftelijk verontschuldigen omdat hij ziek was en vroeg hij om de zaak van zijn cliënten veertien dagen uit te stellen. Substituut-krijgsauditeur Van Gindertaelen ging hiermee akkoord op voorwaarde dat de strafzaak tegen Robert De Waele werd afgesplitst van deze tegen Van den Bussche en Jonckx, wat, zoals hoger aangegeven, ook gebeurde.

63. RABA, Krijgsauditeurs en krijgsauditeurs te velde 1914-1919, 1203, nr. 1-3; RABA, Krijgshof. Dossiers 1915-1954, doos 155 B, nr. 700/1919; RABA, Krijgshof. Arresten 1914-1954, register 116, nr. 700.

64. *De Standaard*, 20 april 1921, p. 2.

65. J. Brans & L. Vandeweyer, *Waele, Robert De*, in: *NEVB [...]*, p. 3654.

66. R. De Schryver, *Jonckx, Alfons T.M.*, in: *NEVB [...]*, pp. 1573-1574.

Advocaat Lens was op 4 februari 1919 genezen en legde die dag bij de krijgsraad een conclusie neer waarin hij de bevoegdheid van de krijgsraad over Van den Bussche en Jonckx betwistte op grond van artikel 8 van de Grondwet dat bepaalde dat niemand van zijn natuurlijke rechter kon worden afgetrokken en op grond van artikel 26 van de Grondwet dat bepaalde dat een wet alleen tot stand kon komen in samenwerking van de koning met de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat, wat niet het geval was voor de besluitwet van 11 oktober 1916 die alleen door de koning was opgesteld.

De krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier verwierp beide argumenten in een tussenvonnis van 7 februari 1919. In overeenstemming met eerdere rechtspraak was de koning volgens de krijgsraad immers wel gerechtigd om alleen met kracht van wet besluiten uit te vaardigen wanneer de wetgevende kamers waren uitgeschakeld en in toepassing van artikel 4 van de wet van 18 april 1898 waren die besluitwetten verbindend voor alle Belgen tien dagen nadat zij in het *Staatblad* waren gepubliceerd.

Van den Bussche en Jonckx tekenden hoger beroep aan tegen dat tussenvonnis, maar het Krijgshof bevestigde de inhoud ervan op 5 april 1919, waardoor de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier van toen af in staat was om de zaak te gronde te behandelen. Dit geschiedde op 22 april 1919. Jonckx werd vrijgesproken van een inbreuk op artikel 104 Sw. en van een inbreuk op 115, lid 5 Sw., maar werd, net zoals Van den Bussche, schuldig bevonden aan een inbreuk op artikel 118*bis* Sw. Rekening houdend met niet nader bepaalde verzachtende omstandigheden kregen beiden een gevangenisstraf van twee jaar, uitspraak die het Krijgshof bekrachtigde op 10 oktober 1919.⁶⁷ De tegenstelling met de veroordeling van Robert De Waele kon niet groter zijn. Waar laatstgenoemde nog op 23 januari 1919 voor zijn dienstverlening aan de Gentse universiteit (en weliswaar ook zijn lidmaatschap van de Raad van Vlaanderen) de hoogst mogelijke straf kreeg toebedeeld, kregen Van den Bussche en Jonckx drie maanden later van dezelfde rechtbank (zij het in een andere samenstelling) voor gelijkaardige feiten de laagst mogelijke straf!

Intussen was ook de 34-jarige André De Muylder uit Brussel door de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier tot een straf veroordeeld. De Muylder was voor de oorlog bediende bij de Rechtbank van Koophandel in Brussel en had zich tijdens die oorlog door de Duitsers laten benoemen tot ambtenaar in het Vlaams ministerie van Justitie. Hij werd hiervoor vervolgd op grond van artikel 118*bis* Sw., maar dit eveneens op basis van artikel 116 Sw. (spionage) omdat hij het verdelingsnetwerk van *La Libre Belgique* in het Brusselse gerechtshof zou verklikt hebben aan

67. RABA, *Krijgsauditeurs en krijgsauditeurs te velde 1914-1919*, 1375, nr. 1-3 en 1376, nr. 84*bis*; RABA, *Krijgshof 1915-1954*, doos 155 B, dossier 698-699/1919; RABA, *Arresten Krijgshof 1914-1954*, 116, nr. 698-699; *De Standaard*, 24 januari 1919, p. 2.

Familiefoto met André De Muylde (tweede van links), zijn echtgenote Martha Möller (uiterst rechts), zijn ongehuwde schoonzus Stephanie Möller (uiterst links), zijn schoonmoeder (rechts van hem), zijn schoonzus Mariette Möller (tweede rechts van hem) en haar echtgenoot Jean Goffaux. Laatstgenoemden werden op 10 juni 1921 beiden door het Assisenhof van Brabant veroordeeld tot de doodstraf wegens spionage voor de Duitsers.
[RABA, Krijgshof, dossiers 1915-1954, doos 144, dossier 362-363]

zijn schoonzus Mariëtte Möller die voor de Duitsers werkte als contraspionne.⁶⁸ De krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier achtte De Muyllder op 22 februari 1919 schuldig aan beide feiten en veroordeelde hem tot een buitengewone hechtenis van vijftien jaar. De Muyllder ging tegen die uitspraak in hoger beroep en het Krijgshof sprak hem op 23 mei 1919 vrij van een inbreuk op artikel 116 Sw., maar bleef hem wel schuldig achten aan een inbreuk op artikel 118bis Sw. Rekening houdend met een aantal verzachtende omstandigheden kreeg hij nu een opsluiting van vijf jaar.⁶⁹

De 58-jarige Edward Coremans uit Brussel⁷⁰ was de tweede Vlaamse ambtenaar die door de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier voor activisme werd gestraft. Bij het uitbreken van de oorlog was Coremans bestuurder in het Belgische ministerie van Wetenschappen en Kunsten. Toen de Duitsers dit ministerie in 1916 in een Vlaams en een Waals ministerie hadden opgesplitst, bleef hij op die post zitten ondanks een oproep van de Belgische regering en een commissie van volkvertegenwoordigers aan de hoogste ambtenaren om hun post te verlaten en niet samen te werken met de Duitsers. Meer nog op 14 februari 1917 liet hij zich door de Duitsers benoemen tot algemeen secretaris van dat ministerie. In deze laatste hoedanigheid woonde hij onder meer in november 1917 het eeuwfeest bij van de vervlaamste universiteit Gent en spoorde hij andere ambtenaren aan om op post te blijven. Volgens het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier bedreigde hij zelfs sommige van die ambtenaren met een deportatie naar Duitsland wanneer zij niet op post bleven.

Coremans werd kort na de Wapenstilstand aangehouden en in de gevangenis van Vorst opgesloten. Tijdens zijn ondervragingen verantwoordde hij zijn verder functioneren als topambtenaar doordat hij op die wijze de uitbetaling van de wedden van duizenden lagere ambtenaren had gewaarborgd. Hij zei toen ook dat hij nooit rechtstreekse betrekkingen had met de Raad van Vlaanderen of zijn gevolmachtigden. Zijn Franstalige advocaten, Edmond Picard en Arthur Keiffer, werkten dit betoog verder uit, maar hadden er slechts weinig succes mee. De krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier sprak Coremans op 13 maart 1919 vrij van een inbreuk op artikel 115, lid 5 Sw., maar achtte hem wel schuldig aan een inbreuk op artikel 118bis Sw. en veroordeelde hem hiervoor tot een dwangarbeid van vijftien jaar. Het Krijgshof bevestigde die uitspraak op 12 december 1919 en het Hof van

68. Mariëtte Möller was van geboorte een Duitse en was Belgische geworden door haar huwelijk met Jean Goffaux. Het Hof van Assisen van Brabant veroordeelde beiden op 10 juni 1921 bij verstek tot de doodstraf wegens een inbreuk op artikel 116 Sw. (spionage).

69. RABA, Krijgsauditeurs en krijgsauditeurs te velde 1914-1919, 1203, nr. 12; RABA, Krijgshof. Arresten 1849-1940, 119, nr. 362; RABA, Krijgshof. Dossiers 1915-1954, doos 144, dossier 362/1919. Meer over het spionagegedeelte van deze zaak bij G. Baclin, L. Bernard & X. Rousseaux, *En première ligne. La justice militaire belge en face à l'incivisme au sortir de la Première Guerre mondiale*, Bruxelles, 2010, pp. 116-124.

70. L. Sieben, *Coremans, Edward*, in: *NEVB [...]*, pp. 800-801.

Cassatie verwierp zijn cassatieberoep op 27 januari 1920. Een Koninklijk Besluit van 11 april 1921 (nr. 3161) verminderde zijn straf tot een gevangenisstraf van vijf jaar en een ministerieel besluit van 15 april 1921 liet hem voorwaardelijk vrij. Hij mocht zich echter niet meer moeien met de politiek.⁷¹

Een ordinaire dorpsruzie was er de oorzaak van dat Jan-Baptiste Van Breetwater, Marcel De Boeck en Leopold Jacquemyns, die allen in Drogenbos woonden, tot een straf werden veroordeeld. Jan-Baptiste Van Breetwater, bijgenaamd 'den Rossen', hield tijdens de oorlog in Drogenbos een herberg met feestzaal open genaamd Au cher ami. Het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier betichtte hem ervan dat hij lid was van de Gouwraad van Brabant en had meegewerkt aan de organisatie van twee Vlaamse meetings in zijn feestzaal. De eerste meeting vond plaats op 2 september 1917 en was georganiseerd door het propagandacomité van de Raad van Vlaanderen. Richard de Cneudt⁷² en Hugo Van den Broeck⁷³ traden toen op als gastsprekers. De tweede meeting vond plaats op 21 oktober 1917 en was georganiseerd door de Groeningherwacht van Drogenbos onder de mom van een liefdadigheidsfeest ten voordele van de krijgsgevangenen in Duitsland. Jacob Lambrichts⁷⁴ hield er een toespraak waarin hij de koning en de regering in Le Havre hekelde. Marcel De Boeck en Leopold Jacquemyns, toen nog studenten in Leuven, voerden propaganda voor deze twee meetings en plakten hiervoor in Drogenbos overall affiches. Zij verkochten op het moment van de meetings ook programma's aan de deur van de zaal waar de meetings plaatsvonden. Beiden solliciteerden en verkregen ook in 1918 een post als klerk op het Vlaams ministerie van Arbeid en Nijverheid.

Samen met Van Breetwater werden De Boeck en Jacquemyns er ook van beticht dat zij Emmanuel Van Volxem, de Franssprekende onderpastoor van Drogenbos, bij de Duitsers hadden aangeklaagd omdat hij zijn parochianen van op de preekstoel sterk had afgeraden om naar bovengenoemde meeting van 21 oktober 1917 te gaan. Hij zou daarbij gezegd hebben dat de meeting antipatriottisch en antiklerikaal was. De onderpastoor leidde zelf een liefdadige organisatie die bijdragen inzamelde voor de Belgische gevangenen in Duitsland en zou de concurrentie met de Vlaamse organisatie blijkbaar heel moeilijk hebben aangekund. Een Duitse strafrechtbank veroordeelde hem voor dit gepreek tot een gevangenisstraf van vier maanden, waarvan hij er drie effectief moest uitzitten.

71. RABA, Krijgsauditeurs en krijgsauditeurs te velde 1914-1919, 1375, nr. 35; RABA, Krijgshof. Arresten 1849-1940, 119, nr. 835; RABA, Krijgshof. Dossiers 1915-1954, doos 161, dossier 835/1919; *De Standaard*, 15 maart 1919, p. 2.

72. A. Van Herreweghen & L. Vandeweyer, *Lambrichts, Jacob*, in: *NEVB [...]*, pp. 1779-1780.

73. W. Blockmans & L. Vandeweyer, *Cneudt, Richard, de*, in: *NEVB [...]*, pp. 753-754.

74. H. Mommaerts & P. van Hees, *Broeck, Hugo, A.R. van den*, in: *NEVB [...]*, pp. 603-604.

Het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier betichtte zowel Van Breetwater, De Boeck als Jacquemyns van een inbreuk op artikel 118*bis* Sw. en van een inbreuk op artikel 121*bis* Sw. (kwaadwillige verklikking aan de vijand). Van Breetwater werd bovendien beticht van een inbreuk op artikel 104 Sw. en een inbreuk op artikel 115, lid 5 Sw. De krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier sprak Van Breetwater op 17 maart 1919 vrij van een inbreuk op artikel 104 en een inbreuk op artikel 115, lid 5 Sw., maar achtte hem wel schuldig aan een inbreuk op artikel 118*bis* Sw. en aan een inbreuk op artikel 121*bis* Sw. en veroordeelde hem voor beide feiten tot een opsluiting van tien jaar. De Boeck en Jacquemyns werden alleen schuldig bevonden aan een inbreuk op artikel 118*bis* Sw. en kregen elk een opsluiting van vijf jaar.

De drie veroordeelden gingen in hoger beroep en het Krijgshof sprak De Boeck en Jacquemyns op 21 juni 1919 vrij bij gebrek aan bewijs, maar bekrachtigde het vonnis van 17 maart 1919 wel ten aanzien van Van Breetwater. Van Breetwater tekende hiertegen cassatieberoep aan, maar het Hof van Cassatie verwierp dat beroep op 22 augustus 1919.⁷⁵

Twee Franstalige, Brusselse gemeenteambtenaren beklagden er zich op 18 november 1918 bij het Brusselse gerecht over dat hun 53-jarige collega Floris T'Sjoen uit Schaarbeek tijdens de oorlog geregeld antipatriottische verklaringen aflegde zoals: *“De Duitsers zullen de oorlog winnen”* of *“Er zullen geen Belgische soldaten meer terugkeren”* of *“Indien de Koning durft raken aan de Vlaamse universiteit zal ik hem persoonlijk ombrengen”* of *“Als de kardinaal Mercier naar het Te Deum komt hebben de activisten mij aangeduid om zijn auto in brand te steken”*. T'Sjoen werd hiervoor op 20 november 1918 gerechtelijk aangehouden en opgesloten in de gevangenis van Vorst. Meteen werd bij hem een huiszoeking gedaan waarbij een lidkaart van de Groeningherwacht van Brussel, een lidkaart van de Vrijzinnige Volkspartij van Brussel en een lidkaart van Volksopbeuring werden gevonden. Uit verder onderzoek bleek bovendien dat T'Sjoens echtgenote was aangesteld tot directrice van het atheneum Gati de Gammond door toedoen van Hippoliet Meert, lid van de Raad van Vlaanderen, nadat de vorige directrice door de Duitsers was afgezet.⁷⁶ T'Sjoen zelf was verkozen tot lid van de Gouwraad van Brabant, maar beweerde bij zijn ondervraging dat hij tegen die aanstelling had geprotesteerd en nooit een zitting van die Gouwraad had bijgewoond.

Het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier vervolgde T'Sjoen op grond van artikel 115, lid 5 en 118*bis* Sw. en vorderde tegen hem een opsluiting van

75. RABA, *Krijgsauditeurs en krijgsauditeurs te velde 1914-1919*, 1375, nr. 36; RABA, *Krijgshof. Arresten 1849-1940*, 117, nr. 435-437; RABA, *Krijgshof. Dossiers 1915-1954*, doos 146, dossier 435-437/1919; *De Standaard*, 18 maart 1919, p. 2.

76. Over deze benoeming zie *Le Soir*, 27 januari 1919, p. 1.

vijf jaar. De krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier achtte T'Sjoen alleen schuldig aan een inbreuk op artikel 118*bis* Sw. en veroordeelde hem hiervoor op 25 maart 1919 wel tot een dwangarbeid van tien jaar. T'Sjoen tekende tegen dat vonnis hoger beroep aan en het Krijgshof, verminderde zijn straf op 6 januari 1920 tot de, oorspronkelijk gevorderde, opsluiting van vijf jaar. Intussen had de gemeenteraad van Brussel hem al in december 1918 afgezet als gemeentelijk ambtenaar, een beslissing die werd goedgekeurd door de Bestendige Deputatie van Brabant.⁷⁷

De 55-jarige drukker-uitgever Richard Dieudonné uit Asse gaf al voor de oorlog de *Gazet van Assche* uit, een weekblad dat zoals de titel aangeeft, werd verkocht in Asse en omstreken. Bij het uitbreken van de oorlog stopte Dieudonné met die uitgave, maar hij hernam ze in 1915 onder toezicht van de Duitse censuur die hem nu en dan verplichtte om een Duitsgezind artikel op te nemen. Dit was onder meer het geval op 8 april 1917 toen hij het anonieme artikel *De meening van een houthakker* publiceerde dat ook in de *Gazet van Leuven* was verschenen. In dat artikel werden de Belgische arbeiders zonder enige schaamte aangemoedigd om in Duitsland te gaan werken en kreeg het Nationaal Hulp- en Voedselcomité een flinke veeg uit de pan.⁷⁸

Het Nationaal Hulp- en Voedselcomité weigerde daarop om Dieudonné nog langer de prijzen mee te delen van de producten die het comité de week na dien in haar winkels zou verkopen. Omdat Dieudonné vreesde dat het niet meer publiceren van deze prijzenlijsten de oplage van zijn krant sterk zou verminderen en omdat het concurrerende weekblad *De Asschenaar* bovengenoemde artikel niet had moeten publiceren, deed Dieudonné hierover zijn beklag bij de Duitse bezettingsoverheid. Die liet de plaatselijke voorzitter en de secretaris van het Nationaal Hulp- en Voedingscomité terstond aanhouden en bracht hen op 8 oktober 1917 voor een Duitse strafrechtbank, waar de voorzitter van het Nationaal Hulp- en Voedselcomité tot een geldboete van 5 000 mark werd veroordeeld en de secretaris van datzelfde comité tot een geldboete van 1 000 mark en een gevangenisstraf van zes maanden. De secretaris werd voor deze laatste straf een tijdje naar Duitsland weggevoerd.

In de *Gazet van Assche* verscheen ook geregeld reclame voor activistische meetings, zoals voor een meeting op 18 augustus 1918 in Asse waar de Lakense activist Remi Van Mieghem⁷⁹ sprak en een meeting op 29 september 1918 in de

77. RABA, Krijgsauditeurs en krijgsauditeurs te velde 1914-1919, 1203, nr. 38; RABA, Krijgshof. Arresten 1849-1940, 120, nr. 1; RABA, Krijgshof. Dossiers 1915-1954, doos 163 B, dossier 1/1920. Bij een akte van 22 januari 1922 verklaarde hij geen cassatie aan te tekenen tegen het arrest van 6 januari 1922.

78. Publicaties in het strafdossier.

79. B. Van Causenbroeck, *Mieghem, Remigius C. van*, in: *NEVB [...]*, pp. 2054-2055.

Alhambraschouwburg in Brussel waar Karel De Schaepdrijver⁸⁰ een dolle redevoering hield. Dieudonné was ten slotte ook medewerker van de Koolenverdeling voor Vlaanderen.

Het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier betichtte Dieudonné voor dat alles van een inbreuk op artikel 118*bis* en 121*bis* Sw. en de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier achtte hem op 26 maart 1919 schuldig aan beide feiten en veroordeelde hem tot een dwangarbeid van twaalf jaar. De voorzitter en de secretaris van het 'Nationaal Hulp en Voedingscomité' stelden zich burgerlijke partij en kregen een schadevergoeding van respectievelijk 7000 en 10000 frank. Dieudonné tekende hoger beroep aan, maar het Krijgshof bekrachtigde het vonnis van de krijgsraad op 9 augustus 1919. Het cassatieberoep werd afgewezen op 28 oktober 1919.⁸¹

Jos Monballyu (°1948), studeerde rechten en geschiedenis en is Gewoon hoogleraar aan de rechtsfaculteit KU-Leuven, KULAK en HU-Brussel. Hij is eveneens redactielid en voorzitter van het internationale tijdschrift *The Legal History Review*, lid van de Koninklijke commissie voor de Oude wetten en verordeningen van België en voorzitter van het Comité Rechtsgeschiedenis van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Letteren en Schone Kunsten. Hij publiceerde meerdere boeken over rechtsgeschiedenis.

80. M. Ureel & L. Vandeweyer, *Schaepdrijver, Karel De*, in: *NEVB [...]*, p. 2698.

81. RABA, Krijgsauditeurs en krijgsauditeurs te velde 1914-1919, 1203, nr. 44; RABA, Krijgshof. Arresten 1849-1940, 118, nr. 571; RABA, Krijgshof. Dossiers 1915-1954, doos 151 A, dossier 571/1919.